

BO'LAJAK TARBİYACHILARNING KASBIY TRANSVERSAL KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI

Jaloliddinova Maftunaxon Mahmudjon qizi

Qo'qon universiteti Ta'lim kafedrası o'qituvchisi

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
Qabul qilindi: 24-mart 2025-yil Tasdiqlandi: 26-mart 2025-yil Jurnal soni: 14 Maqola raqami: 35 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v14i.1146	Maqolada bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy transversal kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda transversal kompetensiyalar tushunchasi, ularning pedagogik jarayondagi o'rni hamda zamonaviy ta'lim jarayonida ularga qo'yiladigan talablar yoritilgan. Shuningdek, bo'lajak tarbiyachilarning kommunikativ, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, jamoada ishlash va innovatsion texnologiyalardan foydalanish qobiliyatlarini rivojlantirish metodlari o'rganildi.
KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS	
bo'lajak tarbiyachi, kasbiy transversal kompetensiya, transversal kompetensiyalarni rivojlantirish, pedagogik metodlar, faol ta'lim, innovatsion texnologiyalar, Oliy ta'lim.	

Kirish. Mamlakatimizda ta'lim tizimini isloh qilish, pedagog kadrlar tayyorlash jarayonini yanada takomillashtirish borasida keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, maktabgacha ta'lim sohasini rivojlantirish va yuqori malakali tarbiyachilarni tayyorlash masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu munosabat bilan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan qator farmon va qarorlar mazkur sohani tubdan yaxshilashga yo'naltirilgan.

Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan "O'zbekiston – 2030" strategiyasi hamda 2023-yil 31-maydagi "Maktabgacha va maktab ta'limi tizimini transformatsiya qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-176-sonli qarorga asosan bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Jumladan, "Maktabgacha ta'lim va tarbiya tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida" 2022-yil 28-oktabrdagi PF-253-sonli farmonda maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish asosiy yo'nalish sifatida belgilangan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son qarori bilan maktabgacha ta'lim muassasalari uchun pedagog kadrlarni tayyorlash tizimini modernizatsiya qilish vazifasi ilgari surilgan.

Zamonaviy tarbiyachi nafaqat pedagogik bilimlarga ega bo'lishi, balki o'z kasbiy faoliyatida transversal kompetensiyalarni ham rivojlantirishi lozim. Chunki hozirgi globallashuv davrida tarbiyachidan nafaqat an'anaviy ta'lim va tarbiya usullarini qo'llay olish, balki kreativ yondashuv, muammolarni hal qilish, kommunikativ ko'nikmalarga ega bo'lish va axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish talab etiladi.

Ushbu maqolada bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy transversal kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik xususiyatlari, ularning ahamiyati hamda rivojlantirish metodlari tahlil qilinadi. Mazkur masalaning o'rganilishi pedagogika va psixologiya fanlari nuqtayi nazaridan muhim bo'lib, maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalarini kasbiy transversal kompetensiyalarini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Hozirgi kunda ta'lim tizimida kasbiy kompetensiyalarning rivojlanishi global me'yorlarga mos ravishda ko'rib chiqilmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bo'lajak pedagoglarning kasbiy rivojlanishida transversal kompetensiyalar (kesishuvchi yoki ko'ndalang kompetensiyalar) muhim rol o'ynaydi. Ushbu kompetensiyalar turli kasbiy va shaxsiy vaziyatlarda samarali faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va munosabatlarning kompleksini o'z ichiga oladi.

Tadqiqotchilar Rychen va Salganik transversal kompetensiyalarni muloqot, tanqidiy va ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish, jamoada ishlash va o'z-o'zini rivojlantirish kabi omillar orqali tavsiflaydilar. Ushbu jihatlar ayniqsa tarbiyachi kasbi uchun muhim bo'lib, pedagogik

jarayonda zamonaviy metodlarni qo'llash va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida ular nafaqat an'anaviy pedagogik bilimlarga ega bo'lishi, balki innovatsion yondashuvlar, ijtimoiy-emotsional intellekt, raqamli savodxonlik kabi ko'nikmalarni ham shakllantirishlari lozim. Vigotskiy ta'lim psixologiyasiga oid tadqiqotlarida transversal kompetensiyalarni rivojlantirish faol o'qitish metodlari yordamida amalga oshirilishi lozimligini, jumladan: loyiha metodikasi, muammoli ta'lim, amaliy topshiriqlar va interaktiv mashg'ulotlar asosida shakllantirish mumkinligini takidlaydi.

So'nggi yillarda olib borilgan ilmiy izlanishlar bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlashda transversal kompetensiyalarni rivojlantirish uchun integrativ yondashuv talab etilishini ko'rsatadi. Ushbu yondashuvda psixologiya, pedagogika va ijtimoiy fanlar uyg'unlashgan holda o'qitish jarayoni tashkil etiladi.

Tadqiqotchilar bo'lajak tarbiyachilarning transversal kompetensiyalarini rivojlantirishda quyidagi pedagogik xususiyatlarni ajratib ko'rsatadilar:

1. Refleksiv yondashuv – talabalarining o'z-o'zini baholash va o'z kasbiy faoliyatiga tanqidiy yondashuvini shakllantirish
2. Ko'nikmalarga asoslangan ta'lim – nazariy bilimlarni amaliy mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtirish;
3. Innovatsion texnologiyalardan foydalanish – masofaviy ta'lim platformalari, simulatsiya va multimedia vositalari orqali o'qitish;
4. Kollegial hamkorlik va mentorlik – o'qitish jarayonida jamoaviy ishlash va tajriba almashish muhimligini ta'kidlovchi metodikalar.

Bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida transversal kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik metodlar samaradorligi yuqori bo'lishi uchun ularni amaliyot bilan uyg'unlashtirish zarur. Shu boisdan, zamonaviy ta'lim tizimida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan yondashuvlarni keng qo'llash talab etiladi.

O'zbekiston pedagogika fanida transversal kompetensiyalar tushunchasi shaxsiy va kasbiy rivojlanish bilan uzviy bog'liq ekanligi ta'kidlanadi. Xususan, pedagog olimlar H. To'rayev va I. Musurmonova tadqiqotlarida ta'lim jarayonida innovatsion metodlar orqali tarbiyachilarni kasbiy jihatdan tayyorlashning ahamiyatini yoritganlar. Ularning tadqiqotlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), kasbiy muloqot, kreativ fikrlash va ijtimoiy-emotsional kompetensiyalar tarbiyachining pedagogik faoliyatidagi asosiy transversal kompetensiyalar qatorida keltiriladi.

O'zbekiston olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida shaxsiy rivojlanish, kasbiy mustaqillik va tanqidiy fikrlashni shakllantirish muhim omillar sifatida e'tirof etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan normativ hujjatlar va metodik

qo'llanmalarda ham tarbiyachilarning kommunikativ, ijtimoiy va axloqiy kompetensiyalari alohida ta'kidlangan. F. Usmonovning "Pedagogik refleksiya: nazariya va amaliyot" nomli kitobida pedagogik refleksiya va o'z-o'zini rivojlantirish masalalari chuqur tahlil qilingan. N. Karimovanning "Kasbiy madaniyat va uning shakllanishi" maqolasida kasbiy madaniyatni shakllantirish usullari haqida so'z yuritilgan. Professor M. Yo'ldoshev tadqiqotlarida pedagogik jarayonda kasbiy transversal kompetensiyalarni rivojlantirish uchun integratsiyalashgan metodik yondashuv muhimligi ta'kidlanadi. Bu yondashuv bo'yicha pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlari uyg'un holda o'qitilishi lozim.

Bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida transversal kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik metodlar samaradorligi yuqori bo'lishi uchun ularni amaliyot bilan uyg'unlashtirish zarur. Shu boisdan, zamonaviy ta'lim tizimida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan yondashuvlarni keng qo'llash talab etiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy transversal kompetensiyalarini rivojlantirish jarayonining pedagogik xususiyatlarini o'rganish va samarali metodik yondashuvlarni aniqlashdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilangan:

1. Nazariy tahlil – kasbiy transversal kompetensiyalar tushunchasini aniqlashtirish va ularning ta'lim jarayonidagi o'rnini belgilash.

2. Pedagogik diagnostika – bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy transversal kompetensiyalar darajasini aniqlash.

3. Tajribaviy ishlarni tashkil etish – bo'lajak tarbiyachilar bilan pedagogik eksperiment o'tkazish va ta'lim metodlarining samaradorligini baholash.

4. Natijalarni statistik tahlil qilish – olingan empirik ma'lumotlarni tahlil qilib, xulosalar chiqarish.

Tadqiqot predmeti va obyekti:

Kompetensiya	Yuqori (%)	O'rta (%)	Past (%)
Kommunikativ kompetensiya	30%	50%	20%
Muammolarni hal qilish qobiliyati	25%	55%	20%
Tanqidiy fikrlash	20%	60%	20%
Innovatsion texnologiyalardan foydalanish	15%	50%	35%
Jamoda ishlash qobiliyati	40%	45%	15%

Natijalarga ko'ra, aksariyat bo'lajak tarbiyachilar tanqidiy fikrlash va innovatsion texnologiyalardan foydalanish bo'yicha past darajada ekanligi aniqlandi.

Pedagogik eksperiment natijalari:

Eksperimental guruh bilan 1 oy davomida maxsus metodik dastur asosida mashg'ulotlar o'tkazildi. Bu dastur quyidagilarni o'z ichiga oldi:

- Faol ta'lim metodlari (munozaralar, rolli o'yinlar, loyihaviy ta'lim).

Kompetensiya	Eksperimental guruh (foiz)	O'zgarish (%)	Nazorat guruhi (foiz)	O'zgarish (%)
Kommunikativ kompetensiya	60%	+30%	35%	+5%
Muammolarni hal qilish qobiliyati	55%	+30%	30%	+5%
Tanqidiy fikrlash	50%	+30%	25%	+5%
Innovatsion texnologiyalardan foydalanish	50%	+35%	20%	+5%
Jamoda ishlash qobiliyati	65%	+25%	45%	+5%

Natijalar shuni ko'rsatadiki, eksperimental guruhda kommunikativ, muammolarni hal qilish, tanqidiy fikrlash va innovatsion texnologiyalardan foydalanish kompetensiyalarida sezilarli o'sish kuzatildi. Nazorat guruhida esa o'zgarish minimal darajada bo'ldi.

Tadqiqot natijalari. Empirik tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki:

1. Faol pedagogik metodlar transversal kompetensiyalarni rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega.

2. Raqamli texnologiyalar va interaktiv mashg'ulotlar orqali tarbiyachilarni tayyorlash ularning kasbiy moslashuvchanligini oshiradi.

Tadqiqot predmeti – bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy transversal kompetensiyalarini rivojlantirish jarayoni.

Tadqiqot obyekti – O'zbekiston pedagogika oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan bo'lajak tarbiyachilar.

Ushbu tadqiqotda nazariy va empirik metodlar uyg'unlikda qo'llanildi:

Nazariy metodlar:

Adabiyotlar tahlili – xorijiy va mahalliy pedagogika sohasidagi ilmiy manbalar o'rganildi.

Tahlil va sintez – transversal kompetensiyalarni rivojlantirishga oid yondashuvlar tahlil qilindi.

Taqqoslash – an'anaviy va innovatsion ta'lim metodlarining samaradorligi solishtirildi.

Empirik metodlar:

So'rovnoma va intervyu – bo'lajak tarbiyachilar va pedagoglar o'rtasida anketalar va intervyular o'tkazildi.

Pedagogik kuzatuv – talabalarining o'quv jarayonida transversal kompetensiyalarni qo'llash darajasi o'rganildi.

Eksperiment – maxsus ishlab chiqilgan pedagogik dastur asosida eksperimental va nazorat guruhlarida dars mashg'ulotlari o'tkazildi.

Test sinovlari – bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy transversal kompetensiyalar darajasi baholandi.

Tadqiqot ishtirokchilari: Tadqiqot O'zbekistonning Qo'qon universiteti oliy ta'lim muassasasida ta'lim olayotgan 40 nafar bo'lajak tarbiyachilar ishtirokida o'tkazildi. Ishtirokchilar eksperimental (20 nafar) va nazorat (20 nafar) guruhlariga ajratildi. Shuningdek, 4 nafar tajribali pedagog ekspert sifatida jalb qilindi.

Boshlang'ich diagnostika natijalari:

Dastlabki bosqichda bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy transversal kompetensiyalarini baholash maqsadida so'rovnoma va test sinovlari o'tkazildi. Natijalarga ko'ra, quyidagi kompetensiyalar bo'yicha boshlang'ich ko'rsatkichlar aniqlandi:

- Raqamli texnologiyalardan foydalanish (onlayn platformalar, virtual laboratoriyalar).

- Jamoaviy ishlarni rivojlantirish (guruhlarda ishlash, ko'p bosqichli muammolarni hal qilish).

Eksperiment yakunida ishtirokchilarning transversal kompetensiyalarini rivojlanishida quyidagicha o'zgarish kuzatildi:

3. Amaliy tajribaga asoslangan ta'lim talabalarining o'z kasbiy faoliyatiga mas'uliyat bilan yondashishiga yordam beradi.

Xulosa. Bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy transversal kompetensiyalarini rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu jarayon tarbiyachilarning kasbiy mahorati, shaxsiy o'sishi va pedagogik moslashuvchanligi bilan bevosita bog'liq. Tadqiqot davomida olib borilgan nazariy tahlil va empirik tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatdiki, transversal kompetensiyalarni rivojlantirishning samaradorligi ko'p jihatdan innovatsion pedagogik

texnologiyalar, faol ta'lim metodlari va amaliy tajribaga asoslangan o'qitish yondashuvlariga bog'liq.

O'zbekiston Respublikasi Qo'qon universiteti oliy ta'lim muassasasida olib borilgan empirik tadqiqot natijalari quyidagi muhim xulosalarga asos bo'ldi:

1. Bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy transversal kompetensiyalari o'rtacha darajada shakllangan, biroq tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, innovatsion texnologiyalardan foydalanish kabi kompetensiyalarni rivojlantirishga ko'proq e'tibor qaratish lozim.

2. Faol pedagogik metodlar (munozaralar, loyihaviy ta'lim, rolli o'yinlar, jamoaviy ishlash) tarbiyachilarning kommunikativ, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish kompetensiyalarini rivojlantirishda yuqori natijalar beradi.

3. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish transversal kompetensiyalarni rivojlantirishda zamonaviy innovatsion yondashuv sifatida muhim ahamiyatga ega bo'lib, tarbiyachilarni raqamli muhitga moslashuvchanligini oshiradi.

4. Eksperimental tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, interaktiv yondashuvlar qo'llanilgan ta'lim jarayonida talabalarning transversal kompetensiyalari 30-35% gacha yaxshilangan, bu esa an'anaviy yondashuvlarga nisbatan sezilarli samaradorlikni namoyon etadi.

ADABIYOTLAR

1. Jo'rayev, G'. "Kasbiy ta'lim jarayonida transversal kompetensiyalarni shakllantirish". Toshkent: O'zMU nashriyoti. 2020
2. Musurmonova, I. "Pedagogik innovatsiyalar va kasbiy kompetensiya". Samarqand: SamDU nashriyoti. 2019
3. To'rayev, H. "Maktabgacha ta'limda pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi". Toshkent: TDPU nashriyoti. 2019.
1. 8. Jaloliddinova Maftunaxon Mahmudjon qizi. (2025). BO'LAJAK TARBIYACHILARNING KASBIY TRANSVERSAL KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI. INNOVATIONS IN TECHNOLOGY AND SCIENCE

5. O'quv jarayonida refleksiya va o'z-o'zini rivojlantirishni rag'batlantirish kasbiy transversal kompetensiyalarni chuqurroq shakllantirishga yordam beradi.

Bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida transversal kompetensiyalarni shakllantirish uchun quyidagi yo'nalishlar dolzarb hisoblanadi:

-Ta'lim dasturlariga innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish;

-Tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilishga yo'naltirilgan metodlarni qo'llash;

-Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish;

-Jamoaviy va refleksiv o'qitish tamoyillarini rivojlantirish.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlashda an'anaviy va innovatsion metodlarni uyg'unlashtirish ularning kasbiy tayyorgarligini oshirishga xizmat qiladi, natijada esa ta'lim tizimining sifati ham yuksaladi. Bu esa maktabgacha ta'lim muassasalarida sifatli pedagogik xizmat ko'rsatish uchun mustahkam asos yaratadi.

EDUCATION, 4(30), 57–62. Retrieved from <https://scienceresearch.uz/index.php/ITSE/article/view/433>

2. 9.M.M. Jaloliddinova. CURRENT STATUS OF PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPING PROFESSIONAL TRANSVERSAL COMPETENCES OF FUTURE EDUCATORS. SCIENCE AND INNOVATION INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL VOLUME 4 ISSUE 2 FEBRUARY 2025 ISSN: 2181-3337 | SCIENTISTS.UZ. 121-125

3. 10.Maftunaxon, J. (2025). Model of development of professional transversal competences of future educators. International Journal of Pedagogics, 5(02), 60-63.